

בעפר הדרך

חנוך ברטוב

פרק ראשון

נתן ראובני היה מתעסק בניקוי חנותו שבקרן הרחוב. הסיר מעל שולחן המימכר את קופסות הפח המלאות מיני מתיקה והניחן בזהירות על כסאות שהציבם לצורך זה לידו. לאחר מכן נטל מעם הכיור מטלית לחה, סחטה בין אצבעותיו, ניקה היטב את לוח השיש הנקוד וחזר וסידר את השולחן כקודם — תופינים לבד, סוכריות לבד וטוקולד לבד. טאטא את רצפת החנות. הקפיד שלא ישאר שמץ זרהמה מתחת לשולחן המימכר, למקרה ולשני השולחנות הקטנים שאצל הקיר. עד שתחב את המטאטא אל מתחת לאחד השולחנות הבחין בפרורי לחם שדבקו לשעוונית הלבנה. ניגבה — ושב וזכר את שני הנערים שישבו זה עתה אצלו וסעדו לבם בכריך ולבן. האחד אמר: „מה יודעים פה מה זה מלחמה, הייתי משפסף איתם שיימאס להם לעשות כסף, לנבלות האלר“. אמר דבריו בקול כדי שישמע הוא. גס רוח. לא היה שם לבו לכך, שהרי עושה הוא כל שביכלתו בגופו הרצוצץ. אלא שמשחו הרטיט אותו באותה שעה וחזר ומרעידו אף עתה. שמא הגפים הארוכות, העינים האפורות הקבועות בפנים שצבען נחושת. לא. נחפו לסיים את סידוריו. נטל את עתון הבוקר ויצא החוצה אל החלקה הקטנה המרוצפת חצץ, שיריעת בד עבה מצילה עליה. היתה שעת בוקר מאוחרת. הכביש היה מוטל סתמי־כר,

דהה ומשומש בפתח החנות. קרעי גייר ובלואי יום אתמול היו שורים במים המרופשים שבשוליה. שני זקנים היו פוסעים בנחת לביתם מבית-הכנסת. אשה עברה נושאת סל שחכנו שופע ועולה והיא גוררת רגליה בעיפותה מבוקר.

משפרש את העתון ולעיניו נזרקו הכותרות. גילה שכבר קרא הכל, עד תום. ידע איזה מקום הורעש אתמול, איפה היו קרבות. מיום ליום רבו הנפגעים, הכל היו סחים על כך. רבים בניהם פוזרים על פני הארץ. רק אתו לא סח איש על כך. אף לא דבורקה. למה לא יבוא אליו אדם ויאמר: „ראובני, יש לך בן. כתוב לו. סלח לו. מדוע?“ לא. אין לו בן.

הניח את העתון ונכנס לחנות הסמוכה.

— בוקר טוב, ברקוביץ. — אמר.

הלה, לבוש חלוק אפור, היה רכון על מספרים שחורים.

— בוקר טוב. — הרים ראשו. — באמת רציתי להכנס אליך.

— באמת? — תמה ראובני — מה קרה?

— מה צריך לקרות. — החזיר תמיהה. — סתם, שיחת חולין. עניני בית-הכנסת.

— אדרבא — נתחייך ראובני. — שמעתי שאהם מתכוננים לריבולוציה.

— מה זה: אתם? — נתרעם ברקוביץ. — כולנו. מילא שטרן, בו יש יותר משמץ של הסתדרות-צ'יק. אבל אנחנו! ימים גדולים, ימים גדולים. יד השם תהיה בם להכותם. ובית-הכנסת צריך לשמור על גיצוץ היהדות.

— אילו יכולנו לעשותו לבית-תפלה והתייחדות עם הבורא! — אמר ראובני.

— מה יש פה לדבר, — ספק ברקוביץ כפיו. — אני מיואש לגמרי, לפני עשרים שנה, כשבאתי לפרדסיה. לו היה מישור מעין לעשן בפרהסיה ביום השבת. מה יש לדבר. ובינינו לבין עצמנו, ילדינו אנו, עצמנו ובשרנו.

הילדים, אין הוא יכול להמלט מזה. ומה רוצים מהם. לפתע נראתה לו החנות מאוסה באפרוריותה. והוא וברקוביץ, כאילו אין מלחמה מתחוללת סביב. ימים אחרונים אלה, שהבשורות הרעות באות תכופות, אין הוא יכול להשתחרר מתחושת המלחמה. חש גרונו נצבט בו. הילדים. בתלון ראה את דבורקה.

— שלום, ברקוביץ, — אמרה, קטנה וחופזנית, בהציצה בפתח. — נתן, יש לסדר משהו. הלך אחריה. וכבר היו ידיה מתירות מטפחתה הצבעונית, מסדרות סדרים. תלתה ארנקה על מסמר והיתה מהדסת בחנות אילך ואילך.

— מה שוב רוצה הצדיק ברקוביץ? — פתחה בקול גבוה, חותך. — סיפר לך שיהיה מחסור גדול במיצרכים? לא. אתה תשמע לסיפורי, וכאן נישאר בלי כלום. אז יופיע ברקוביץ עם סוכר מתחת לשולחן, וקמח, ואורז.

שוב פותחת דבורקה בטענות שאין להן סוף. מיד תחזור בפעם האלף על המעשה בגורדון האופה: שלושה מגרשים יש לה. הוא בונה קומה שנית. ואנחנו? אנחנו מה? נתן, נמאס לי לחיות חיי כלב. אני רוצה דירה נאה — אני זכאית למקלחת בביתי אחר עשרים וארבע שנים. עד מתי אצטרך לרוץ לצריף שבחצר שרות נושבת בבקיעיו.

— ובכן, מה לעשות? — אמר. — הרי מלחמה. מלחמה קשה.

— ודאי מלחמה. — פרצה אל תוך דבריו — מי מכחיש. אבל אתה צריך לראות את הגולד. גם במלחמה צריך לחיות. מישור יחשוב עליך כאשר לא יהיה לחם בבית? מישור ידאג לך כאשר תחלה? נשארת אותו נתן. כך דיברת לפני עשרים וארבע שנים וכך אתה מדבר היום. ראיתי את הציונים האלו. כל אחד דואג לכיסו.

— אבל, ברוך השם, — התגונן ראובני, — אנו מתפרנסים. אדם צריך להסתכל למטה ולא למעלה. יש אנשים שרע להם יותר.

— אילולא אני, לא היה לך גם זה. אילולא התרוצצתי ולויתי כסף וקיבלתי רשיון לחנות, היינו גורעים ברעב עד היום.

אילולא היא! ובכן, מה רצונה. מה רוצים כולם. החיילים השנים, וברקוביץ, והמושבה, ודבורקה. אילולא היא, אפשר אחרים היו פני הדברים. על יגאל אין היא מדברת. איש אינו מזכיר. אמנם הוא עצמו אסר להעלות את שמו. אבל היום מלחמה ובשורות רעות. לא. רק הב,

הב. וקנאה באנשים. ותסרוקת, ושמלות, וחיוך כלבי: „אדין גולד הבטיח לבוא היום עם הגברת“.

— לשם מה קראת לי? — ביקש לסיים.

— שוב פעם מסים — והושיטה לו פיסת נייר. — את העור פושטים מעלינו. באגודת הסוחרים ראובני עסקן. במשמר האזרחי משתמשים בו. אבל שיפחיתו את המסים — זה לא. כביש. מים. חינוך. בטחון. — אפשר להשתגע. הידידים שלך.

— הידידים שלי? — ניסה להתחייך. — נדמה לי שאת ידידתן של הגבירות החשובות. גברת גולד, למשל, או גברת ווייס.

— ובכן! — נתמלאה דבורקה חימה — אתה אינך מסוגל לתת לי את החצי ממה שיש להן. נדמה לי שאתה צוחק להן. הן מצפצפות עליך.

בסדר, הוא אינו מסוגל. וגם אינו רוצה. לפתע גאה לבו כאשר-לבה. הוא שוא אותה. שתתוק לעזאזל, מה לו ולה ולחנות. הוא שוא אותה.

— שתקי! — צעק. — סתמי את פיך.

דבורקה נדהמה. כך לא דיבר אליה עדיין. והוא יושב כפוף ובידיו חובק ברכיו. פניו צהבו. עיניו התחבבות בין קמטים עמוקים רחוק מאד. משהו אינו כשורה. כך לדבר. והיא, כלום ראויה היא לכך?

— לשתוק? — נזדעקה. — תשתוק אתה. מי אני לך, אשת-שוק? לכך אתה מגיע. עוד מעט תכה אותי, תשליך אותי מן הבית. כמו את יגאל.

— שתקי! — צעק. — שתקי. אני שוא אותך.

זה נעשה בליכך פשוט. הכל שוא הוא כאן. היא הכה את יגאל כי הוא שלו. לו זה מותר. יגאל שלו. הוא יסע אל יגאל. הוא אהבו.

— אני אסע אל יגאל. — אמר.

נתחלחלה. שפתיו היו קמוצות. מתוך התאמצות דיכא את רעד אבריו. כך היה באותו יום טרוף בו קם וגירש את יגאל מביתו. נשאר יושב במקומו וכל גופו רועד. מאז לא הזכירו. יגאל לא ירצה לראות אותו. את המטורף הזה. נכון. לא היה צריך לפגוע באביו. והוא חולה. אבל ראובני, אינו אוילות. הוא לא חשש שמא ישארו ללא לחם. מעולם לא חשב על כך. „אני אעבוד כל עבודתה. נסחדר בלעדיו“. הוא ובטנו המרוסקת. מטפתחה את החנות. דומה היה כי קצת נרגע. עזר בכל. והיא חשבה. עכשיו אולי יחזור יגאל הביתה. מאד רצתה בזה. היא הרגישה: בלעדיו אין חייהם חיים. ראובני מתרוצץ. מתעסק כעניני צבור. ממעט לשבת בית. אבל יגאל סירב. כאשר פגשה אותו בעיר, גדול, שונף ומחייך. היבקה בידיו החזקות. אבל אמר: „לא. אמא. הביתה לא אשוב“. אך אולי לא כך הוא הדבר. בכל מכתב אשר הגנים הזכיר את נתן. ביקש להודיעו מה שלומם. המיד היה כך. בקטנות, מי עשה הכל אם לא היא, אך בחיבתו זכה דוקא האב.

— סע אליו. — לעגה. — ראשית אינך יכול, „צירים“ במצור. הדרך מנותקת. ואם תגיע.

יגאל יגרש אותך. תשאל אותי!

— אני אגיע. — אל תדאגי.

סנטרו החל רוטט. ולפתע פרץ בבכי. יבב בקול. בילד, ככלב מוכה. שני סקרנים תקעו חטמם בחנות. נחרדו מן האימה שנשקפה בפניה של דבורקה. והסתלקו. לאט לאט שקע בכיו. שקע בחביון גרונו. הוא קם ויצא את החנות.

ב.

ברקוביץ הציץ בפתח חנותו. הוא ואחת הלוקחות. הרעוב היה שומם. החצריות הרחבות נסתחרו מאחרי ברושים ואיקליפטוסים. בתים קלופי טיה צהבו. רק ראובני נראה פוסע אל מרכז המושבה. גופו כפוף והוא הולך לאט בלי להפנות ראשו. כמופהירה.

— האיש הזה אבוד. — נד ברקוביץ בראשו. — לפני חצי שעה שוחחנה. כרגיל. ולפתע

התפרצות כזו. פשוט גורא.

— אתה חושב שזו התקפה? — לחשה בגבו האשה — כמו אז, כאשר זרק פתאום את

יגאל מהבית. בלי כל סיבה.

— מי יכול לרדת לסוף דעתו? — נאנת ברקוביץ. — מיסכנה דבורקה. עברה כל כך קשה.
 והוא פתאום פורץ בצעקות, בבכי. אדם בן ארבעים וחמש!
 — אולי זה הענין של גולד? — הביעה השערה.
 — עברו הימים שדבורקה היתה היפהפיה של פרדסיה. ובכלל — התמרמר — זו סתם
 רכילות. הוא פשוט בן-עיר שלה.
 — כן, גם אני לא האמנתי לכל הסיפורים. — אישרה האשה.
 — נו, טוב. — ברקוביץ נכנס לחנות והלקוחה אחריו.

היתה התפרצות פתאום שמקורה במין דימדום, במין כמיהה עיוורת (יגאל, לראות את יגאל?). לבן שגופו כאילו, שחריצי חכמה בין גבותיו, עכשיו שהיה הכביש נמשך לרגלי ברושים דהים ומדרכות מעופרות, שהיתה מין שלות פתאום, כמו שבת, כמו כלום לא אירע, החל מוחו להצטלל. תחצרות היו מוטלות קשוחות ורמוסות כמו אין להזיון. זה היה הבן. כיצד היה אותו היום? לא רצה לשמוע את שם הבן. משהו נרמס בו. מהו הדבר? לאן נחפז הוא לראותו? היתה שבת של קיץ. שמא טעה בכל זאת — — —

— — — תריסי העץ העבש, המבוקש, היו מוגפים. בחדר הגדול, עמוס הרהיטים, היה לילה. אך שמש צעירה אכזרית היתה מגניבה אלומות לבנות אל מיטתו. הן טיפסו ועלו על גופו. הוא התהפך. שינה את מקומו. לא יכול להיסתר. דבורקה שכבה במיטה השנייה וישנה. לא הגיעה אבר. עצביו היו מתוחים. בלילה נדדה שנתו, ואילו עתה חש בהולם רקותיו. גופו היה דבוק ויעה. משא כבד היה מוטל לו על חזהו. אתה בריא! (מה יודע ד"ר המבורג!) הניהוץ מבטיח לך בריאות ואריכות ימים, בתנאי (וזקף אצבע צרידה) שתשומר על עצמך. ההיחה. הוא רוצה להתרגו? זה בא מאליו. אין כל הטבה.

התרומם וישב במיטתו. מהטים היו מרקדות בעור בשרו, בתוך חזהו. הוא התגרד בזעף. עתה החל פועם השעון. פועם ומכה על רקותיו, ראובני נשא עיניו. באפרורית הכהן כמחוגים. השעה חמש ושלשים. זה שעות שאינו עוצם עיניו. ומדוע דבורקה ישנה! מדוע אין כל אלו מפריעים לה. אין לו תקנה. הרי הוא כד של חרס שנפל לארץ ונשבר ואין שוה להתכופף ולקבץ את הרכיסים הפזורים. והכל נמשך כקודם. החזקים דורכים. והוא נסחב. דבוק בקוץ לרגליהם. הוא חשוב כמת. רע מזה — מי שמת אינו מרגיש. יצא למטבח לרחוץ פניו. פתה דלתו וראה את יגאל שהוא יושב ליד השולחן, לבוש בגדי עבודתו הכחולים ולוגם קפה. משהרגיש באביו הפך ראשו ונתחייך.

— בוקר טוב, אבא. — אמר. — למה הקדמת לקום? שבת היום.
 בחיכוך יש רחמים, חשב, ויש גם סוד. והבגדים הכחולים הללו. למה הקדים קום? זה היינו הך, שבת או לא שבת. הוא אינו עובד. אך יגאל, למה קם הוא? לו השכבה. הוא המפרנס. הוא הדואג.

— ואתה, — אמר, — מדוע אתה אינך נח? ומה הם הבגדים האלו?
 — אה, זה כלום. — השיב מניה וביה — זה אימונים. א"ש, אתה יודע.
 ועדיין לא שיכנעו. לאימונים יוצאים בבגדי חקי. בכלל, אין לדעת מה מותרת אצלו. תמיד הוא מחייך: „שלום, אבא“, „מה שלומך, אבא“, ותו לא. בשעה שאינו בעבודה, הריהו תחוב בתוך ספריו או פורש לענינים שאין לדעת עליהם דבר-אמת.
 — יגאל, לאימונים יוצאים בחקי. לאן אתה הולך?
 — אמרתי לך פעם, אני יוצא לא"ש. ועל החקי חבל. הבגדים האלו בין כך מליכוסים.
 לא, זה אינו תירוץ. בו לא ישטה. לאימוני סיוצאים בחקי.
 — ומה פתאום חבל לך על החקי?
 — אבא, מה אתה רוצה ממני. אני יוצא לאימונים. כמה פעמים צריך להגיד לך את זה?
 מאחר שהוא תלוי בהם, יכולים הם לפגוע בו. החוצפה הזו! „מה אתה רוצה ממני“.
 אתה! זה „חינוכו“ של רפי. ומי האב בבית הזה? „כמה פעמים צריך להגיד לך את זה“.

— יגאל, — אמר, — איפה למדת לדבר כך? זו גם כן תורתו של רפי. או מה?
 — אל תדבר על רפי. זה בכלל לא שייך לענין.
 — אתה לא תלמד אותי מה שייך לענין ומה אינו שייך. אל תחשוב ששכחתי את
 חוצפתו, ואל תחשוב שארשה לך לעשות כל מה שיעלה בדעתך. אני לא אסבול שבני יתחבר
 עם בולשביקים, לא כל עוד אני חי.
 פרחח, מאחר שהוא מביא שבע לירות לשבוע הביתה, הוא חושב שהכל הפקר. יגאל לא
 השיב דבר. רק לקח את תרמילו ופנה ללכת. עד כדי כך ביטול גמור של ישותו שלו. לבו נקרע
 וזה הולך כמו דבר לא נאמר. עמד בפתח.
 — תן לי לעבור, — אמר יגאל.
 — לאן אתה הולך?
 לפתע אדמו פניו של יגאל. מנחירו נס הדם. הוא הטיל את התרמיל ואת ידיו הניח
 על מתניו.
 — אם אתה דוקא רוצה לדעת, — קצב את המלים, — אגיד לך. אבל זכור, אתה הכרחת
 אותי. אני הולך לעבוד. כל שבת אני עובד. מה עכשיו?
 היתה דממה בחללו של המטבח. רק שני חזות נושמים בלהט. רק עינים טורפות. דרוכות
 לקרב, תקועות בו. קריאת מלחמה גסה. יריקה בפניו. מבטו שלו נטשטש. בידיו נאחו בסיפי
 הדלת ולחש באפס קול:
 — בן סורר ומורה. לך. אין צורך בעבודתך הטמאה. בשיקוץ זה. לך.
 יגאל עמד עדיין וידיו על מתניו.
 — אין צורך. מה? — לחש. — אתה והשבת שלך, והשטויות שלך. למות מרעב זה טוב?
 בשבילי אני עובד? אתה יודע את מחיר המחלה שלך. או אתה בא אלי בשבת. נמאסתם עלי.
 כך עמד. גוריקלבים שחצן. מבט בוטח וגאה. והוא מסתכל מלמעלה אל אביו. אל האיש
 העלוב, החולה.
 — אתה המפרנס שלי, — נחנק קולה, — אתה.
 — כן. אני. אלא מי?
 — שתוק.
 — לא אשתוק.
 ואז, באותה סטירה שהנחית על יגאל, נסתים הכל — — —

— — — ראובני עמד נשען לעמוד חשמל. כיצד הושפל, ואולי זו מחלתו שלו. „אתה
 חולה“, אומרת דבורקה. „אתה ממית בשגעונותיך את עצמך ואותי“. אבל זה בנו. כיצד
 העז — — —
 — ראובני!
 הקול שרעם באוזניו הרעידו. ראה את גולד יוצא מבית-המרקחת ומחייך מעיניו המימיות
 ולמטה.

— הנה, שלום אדון גולד. — והגביה כובעו. — שלום.
 — מה זה? נגש אליו גולד — כאבים, כאבים?
 — לא, לא כלום — והחל ללכת — עמדתי רגע.
 — לאן אתה ממחר כליכך, — ואחז בכנף בגדו, — באמצע השבוע?
 — העירה, ככה, ענינים.
 עכשיו יכנס זה באצבעותיו הלבנות, התפוחות, אל תוך תוכה של נשמתו. עכשיו לא
 יוכל להתחמק ממנו.
 — שמע, ראובני, אני מבין אותך. לא נעים שרואים את כאביך. אבל אנחנו ידידים. ולי
 נדמה שמשוהו פה אינו בסדר — הוא טפח קצובות על בטנו. — אל תגיד שזה כלום. העינים
 שלך, החלבוניים הצהובים. אין הרבה רופאים שיכולים לקבוע דיאגנוזה כמוני. יש לי הצעה:

הערב אתה בא אלינו עם דבורקה ונשוחה על הכל. באופן מפורט.
זו ההידחקות לעיני אחרים, האפוטרופסות השנואה, מיהו גולד בכלל. רוקח מול ככר
המצחינה מגלליהן של בהמות. וכך כולם. מי ביקש מהם להתערב.
גולד פנה לעבר בית-המרקחת. ראובני אף הוא החל ללכת. ושוב עצרו קולו של גולד.
— ראובני, רק רגע, רק רגע.

— תסלח לי, — אמר, — רציתי לדבר אתך על משהו חשוב. כידיד ותיק מרגיש אני.
אפשר לומר, אה, — חובה לעצמי לדבר על כך, — עצר כמחפש מלה שתהלוך את חשיבות
הדברים. — אתה יודע, בכל זאת הזמנים אינם רגילים...

שוב נעצר בדיבורו. ראובני לא הבין למה הוא מרמז בהקדמה זו.
— כפי שאמרת, — המשיך הללו, — אין הזמנים הללו רגילים. אנחנו כאן אולי איננו
מרגישים בכך. אמנם כל אחד עושה את חובתו. איש אינו משתמט חס וחלילה. הנה אני.
שלוש פעמים בשבוע, שעתיים לערב. נותן אני שיעורי עזרה ראשונה, ויש לי סיפוק רב.
וכולנו, כן, כולנו עושים משהו. אבל זה לא כלום. אנשים נופלים, בנים ובנות יקרים. ובכן,
חשבת, בענין שלך עם אה — יגאל — — —

אין גבול לתוצפתו של איש זה. אף לכאן מגיעים טלפיו. על מה הוא סח בכלל, במתק,
בלשון-חלקות.

— לא, לא, רצוני שתביני כראוי. איני רוצה שסתם כך תשכח הכל. לפעמים אני שמח
שיש לי רק בת. הבנים האלו עם הקבוצים ועם השגעונות שלהם. כמובן, אין לי דבר נגד
הקבוצים. הם מגלים גבורה נפלאה. ואם לא הם מי יודע היכן היינו כיום. אבל בת זה אחרת.
פחות צרות. ובכן מה שרציתי לומר הוא, אולי תכתוב איזה מכתב אל יגאל, ככה שיתעודד
קצת — — אה?

מה הוא מפטפט, גולד זה. ש"יתעודד קצת". כאן שאלת חיים. מה בכלל יש לו עם
הברגשים המטומטמים הללו. ויגאל, מה חושב יגאל עליהם, ועליו. עזרה ראשונה. "אין לכם
מונופול על חלוציות", אמר פעם לנער וחקן אחד. אלא למי? לאלו כאן? לו עצמו?
— אני לא כותב שום מכתבים. — צעק אל גולד. — אני נוסע אליו.
— מה, — גולד עיגל עיניו. — הדרך חסומה. לאן אתה נוסע?
— אני אגיע.

— ראובני, — פתח גולד בקול גוער, — איזה רעיון משונה. הרי מלחמה. יורים ומפציצים
ומי יודע מה. אתה מספן את חיך. ובכלל, מה פתאום. — ניסה לפייס את ראובני.
— כתוב מכתב. אמנם גם דואר אינו פועל. אבל זה רציתי לומר לך קודם. אני יכול
לסדר את זה. והביקור — עוד תבקר אצלו. או שהוא יבוא הנה פעם. אבל לא עכשיו.
ראובני הניע ראשו בעקשנות. מכתב זה לא כלום. הוא חייב לראות את יגאל. להיאחז
בו. לדעת כי בן הוא. וחי הוא. ושלו הוא. ובכלל, כיצד יגיע המכתב. כן, כיצד יגיע?
— כיצד יגיע המכתב? — שאל.

— נו, נו, — התפשט שוב החיוך בין תפחי השומן — תמיד הייתי אומר: ראובני איש
נבון, טמפרמנט, קצת אה — הם מזג. אבל בסופו של דבר, מצויין — את המכתב מסור לי. כל
השאר עלי ועל צוארי.

— מי הוא האיש? — קצרה רוחו. אינו יכול להוסיף ולשאת להג זה.
— למה לך לדעת? אני אסדר הכל. זה חבר של רנה'לה שלי. איזה קצין גבוה, אומרים.
בינינו לבין עצמנו — גחן על אזנו של ראובני — הוא שמגדריק, ילד.
— היכן אפשר לראותו? — פרץ ראובני.

— שוב אותו ענין...
— יש לי בן אחד, רק בן. שום דבר מלבדו. — שלא לרצונה, שוב גאו בו דמעות. —
בידך לעזור לי.

— טוב, — פרש גולד כפיו, לאחר יאוש — אני מוכן לעזור. אבל — — —

פרק שני

— אדוני, אמרתי לך שלושים פעם: אי אפשר לעזור לך. תפנה לרמטכ"ל. לך לממשלה, לא כאן. — אמר הנער בשער־הבנין.

— שלושה ימים אני מתרוצץ ממשד למשד, מקצין לקצין. אמרו לי כי אין כל דרך. רק כאן, במקום, יכולים לעשות משהו.

— מצטער. חבל על זמנך.

ראובני, נבון ומיחאש, סקר את סביבותיו. השומר עצמו, נער גמלוני ודק־פנים ששערו עוד לא צמח, היה רכוב על ארגו עץ ובגבו נשען אל קיר המשטרה. לידו הסתופפו כמה חיילים ועפו במחזה, הופעתו של ראובני הפיגה את השעמם. עמד מולם, עלוב, פניו מאובקות, זרקות זיפי שער שב, ידיו תלויות מדולדלות בצדי גופו. נקן שוטה ומגוחך. האזרחים הללו, הרהר הנער, חושבים שמלחמה זה חברת־ביטוח. היכן נשמע דבר כזה — שאב יבוא אל החזית לבקש את בנו.

— תגיד, — אמר, ולא זו ממקומה. רק בבוהן ימינו טיפל במצדהקת של תת־המקלע —

אתה יודע שזה חזית פה?

— אני יודע — נתעורר ראובני. מאחר שנער זה פתח בשאלה, אולי יוכל להזינו מעיקשותו. הרי כך נאמר לו בפירוש: „רד למשטרת בית־ענב. שם במטה הגדוד יכולים לעזור לך“.

— אבל נאמר לי, — הוסיף, — שלפעמים עוברים כאן את הקו.

השומר סאן בצחוק, חבט מתוך שמחה בכף פשוטה על ברכיו.

— עוזי, — הפנה ראשו, — מה דעתך על הזבון הזה, הוא שמע שעוברים, חה חה.

עוזי, שרוב גופו פורץ שחור ומקורזל ממכנסיו וכותנתו, ליכסן מבט של מעריך־

דבר־בן־רגע, גרד את אחורי אוזו וכך פסק:

— שמע, זה לא רע. בדיחת היום; צריך לספר את זה לשמע'לה. שמע'לה! — בקעו קולות והתגלגלו אל תוך חצר המשטרה. — בוא הנה. יש קדט חדש לכיתה. אחד מתקופת ההתנדבות. ראובני לא הבין פשר השמחה. וכי אינו יודע שחזית כאן? אבל במפורש אמרו לו כך. משהסיעוהו לכאן הבוקר, שמח מאד. הנה מסייעים בידו. והסיפורים ששמע! הוי, הנערים הגבורים. אינו מקפיד שאינם משגיחים בכבודו. כאן משהו חדש. ואף על פי כן, למה יצחקו לו? הרי רק את בנו רוצה הוא לראות.

בשער הופיע שמע'לה. נראה בוגר מן האחרים, קשה יותר. עיניו הציצו צרות ואפורות מעבר ללסתות בולטות. אפו היה פחוס קמעה. ומיד פנה אל השומר:

— תגיד, חיימק'ה, אתה מחפש

לך שוב צרות, אתה מחפש? מה הענין הים האלו כאן? אתם חושבים שאני צריך כל פעם צרות על הראש אני צריך? ומה עושה כאן הציבילי הזה? בקולו יש בטחון, שליטה באנשים.

ינסה דבר אליו.

— תסלח לי, — אמר ראובני, —

אתה המפקד? הם לא אשמים. אני רציתי להכנס.

— מה יש? — ביטל הלה מראש

את כל דבריו.

— זה סיפור, למות. — חיימק'ה

שמח שהועתק מרכז ההתענינות. — הוא לא מבקש הרבה. יש לו בן ב„צורים“. הוא רק רוצה לראות אותו. אני אומר לו: הנה שם. על הגבעה הלבנה, אויב.

אז הוא אומר: אם אחרים יכולים לעבור, גם אני יכול.
— שלוש שנים לא ראיתי את בני. — שיסעו ראובני בתחינה.
— מי אמר לך שעוברים? — שאג שמע'לה. — הנבלות האלה. אני רוצה לדעת מי
אמר לך?

ראובני חש כי עליו להזהר. ודאי לא היה צריך לומר זאת. סוד צבאי.
— זה במקרה. — אמר. קצין אחד בעיר סיפר.
— לא ידעתי? אמר שמע'לה. — לא די שהם מסתובבים בעיר, אם לא יישחט פעם כל
הצבא הזה אז אני לא יודע מה.

— אבל זה בני — לא נכנע עדיין ראובני — שלוש שנים — — —
שמע'לה קירב אליו את עיניו האפורות. עיני חתול באור השמש.
— יש לך בן? באמת? הסתכל — הצביע על קבוצת הנערים בשער. — ואת כל התינוקות
האלה, אותם מצאו בשדה אתה חושב? אז מה? אז כל אב ירוץ אחרי בנו עם בננה ביד, או
לבדוק את אזניה, או מה?
— אצלי זה אחרת, אנחנו — — —

— מה אתם, מה? מה אחרת? כשאני חושב על החברה שנדפקו רק כאן על הגבעה
הלבנה, ושם בואדי, אז נשב ונבכה? עוד נספיק לבכות, ועוד איך. אבל לא עכשיו. אתה שמע
לי וחזור הביתה. לבן שלך יקרה מה שיקרה לכולנו. או שנמות או שנחיה לעזאזל. אתה מבין?
ראובני ראה את הנערים, הוא הסתכל בגבעות. דרך דיבור זו של שמע'לה, האכזריות.
שאינה מסתרת כלום. גבעה לבנה זו, "יורים ומפציצים", לחש גולד השוטה. לא, דממה, אימה
שבדמי. המישורים אילמים. הכביש מוטל מרוקן ומסתורי. המשטרה אף היא רובצת בלי קול.
זרה ומזרחי בקירותיה החומים, בגופה החתום, הרבוע. וכאן חיות — — —
ואנשים שיש להם סגנון אחר. אתה לעומתם עלוב וגמגמן. אחד מתוך עולם שנוא. זהו זה.
מהיכן באת להתמודד עם אלו הלוחמים? זוהי האימה: שמא גם יגאל כך, רחוק עד לאישוב.
שונא ללא רחם. מי אתה בכלל, יאמר לך, לך לפרדסיה, ברקוביץ מחכה לך, מה יציב לך?
שמא ישוב על עקביו.

— שמע'לה. — אמר אחד, — איך שלא יהיה, לאכול משהו הוא צריך?
— שמע, תורכי — זעף הלה — את העצות שלך תשמור למישהו אחר. אני בעצמי יודע
מה לעשות אני יודע.

ראה את תורכי יושב על אבן לבנה בצד הדרך. מתי היה כך: בוא, חבר, הצטרף לארוחה.
יש קדחת לאכול. נתחלק — — —

היה כורך פרוטות עבות של לחם בגבינה. היה לוגם תה פושר מכלי פח. הנערים יסבו
סביבו והסתכלו אל פיו. בין נגיסה ללגימה השיב לשאלות ששאלו: מה פתאום? כך, קשה לו
להסביר. לפתע חש כי הוא מוכרח לראות את בנו. אף עתה אינו יודע מהו הדבר. לא, לא קרה
כל דבר מיוחד אותו יום. רק עכשיו שהוא יושב, כאן, בחברתם, יודע הוא כי חסר היה בחייו.
הם טועים! הוא לא בא להשיב את בנו. הוא רק רוצה להיות אתו. הבן לא ירצה בו אחרי כל
מה שקרה? לא, זה לא יתכן. הם שייכים איש לבנו...

תוך כדי סיפורו תמה כיצד פורש הוא בפני נערים אלה, בגלוי-לב, לאור היום, את כל חייו.
— אז מה, — הרהר תורכי בקול, — אז הכל התחיל מפני שהתנגדת שיצטרף
לתנועת'נער?

לא התנגדתי — התגונן ראובני. — אמרתי לו: זה טבעי שאתה מחפש חברים וענין. אבל
אין זאת אומרת שאתה צריך להתחבר לפורקי'עול. אז הוא אמר לי: בשבילי הם לא פורקי'עול.
מלמדים אותי לחשוב, מלמדים אותי לראות את הדברים כמו שהם. את המושבה. את הטמטום.
ניסיתי להסביר לה, לא להתרגז. אמרתי לו: יגאל, גם לי היו פעם מחשבות כאלה, אחר כך
ראיתי שכל הדיבורים האלו מסוכנים. והרי אתה יכול לסמוך עלי לפחות כמו על איזה ילד
עם חולצה כחולה. אז הוא אמר לי: אבא, אני נולדתי לפני שש'עשרה שנה. כל מה שקרה לך
ולאלו שהיו לפניך הוא אמנם מאלף מאד, אבל אצלי זה קורה מחדש. הרשה לי לבדוק את
הדברים בעצמי. ברור שהתנגדתי לך. הוא יודה פעם שצדקתי.

— שמע, הוא מוצא חן בעיני, יגאל שלך — אמר עוזי — ואתה רצית לעשות מעצמו תנועת גוער? רעיון לא רע.

— ואני חושב, — אמר חיימ'קה — שראובני צודק. אבי אומר תמיד שעד השנה השמונה עשרה אדם לא צריך להתעסק בפוליטיקה.

— תחוב את האבא שלך — רטן עוזי. — עד שמונה עשרה צריך ללכת לגימנסיה ולאכול שמנת אצל אמא. הה? ובכל זאת, ראובני, אתה זהב, אבא שלי כלל לא היו רואים אותו בבית. כל פעם היה לו איזה סיפור. אם כבר היה מרויח כמה שילינגים, אז מישו היה רואה אותם אתה חושב? איפה! לא היה איכפת לו אם אני בתנועת גוער או שאני הולך לתלות את עצמי.

— יוצא שפה גן עדן, — התגרה בו חיימ'קה. — מקבלים אוכל, וכסף, וסיגריות. — אתה שחוק שם, — נודעף גם תורכי, — מה אתה מבין בכלל, אולי טוב פה, אני לא יודע.

אף שהדברים נאמרו כבדרך אגב, תוך כדי סטיית של השיחה, חש ראובני כי משהו נפגם ביניהם. משל נבעתו מהלך אותם הקילומטרים הספורים אל עולם אחר, בו לא נפגשו, בו לא ייפגשו. לפני כן כאשר דיבר שמע'לה, היו כולם כאיש אחד, צופים אל הגבעה. ואילו עתה — דבריו של תורכי, מי יאמין במושבה שכך הוא.

שמע'לה הופיע שוב והוא מחבך כף בכף בהנאה.

— ובכן, דוד, — אמר, — בעוד שעה יוצאת מכונית העירה. אתה חוזר בה. ראובני הסתכל ברעיו החדשים. לאן ישוב? אף זאת: מעולם לא היה קרוב לאיש כמו לילדים סכינאים אלו.

השלושה אף הם חיכו לצעדו הבא של ראובני. חיימ'קה סבר כי שכלו של זה בכל זאת לקוי במקצת, ואף על פי כן חיבבו. כל המריבות המופלאות הללו שבין האב לבן, אביו שלו, הרופא הגדול, לא היה מרשה הבלים כאלו. בראשונה תסיום את בית הספר התיכון, אחרי כן תלמד רפואה. עוד לא החלטתי אם לשלוח אותו לשווייצריה או לארצות הברית וזכור, רצונך בעמדה חברתית מכובדת — עליך לעבוד, לעבוד קשה. משפרצה המלחמה אמר: „חיים, אין ספק — עליך להתגייס, זוהי חובה לאומית. אני אדאג לך שתקבל תפקיד מתאים להשכלתך ולכשרונותיך“. אלא שבינתיים צורף לגדוד, הדברים נשארו תלויים ועומדים. אבל לרוץ אחרי בנו, דבר זה אף לא עלה על דעתו של אביו.

עוזי, שאביו היה מבלה רוב זמנו על שרפרף, משחק „שש בש“ ולוגם קפה שחור או „ארק“, לא הבין את ראובני. לא נתברר לו מדוע חייב הוא לראות את בנו דוקא עכשיו. אלא שהדבר הקסים אותו, עם כל המגוון שבו. זה בכל זאת משהו, תורכי, אף הוא תמך בראובני, את אביו שלו הוא לא זכר. ידע אותו רק מאגדות שהיתה אמא מספרת אודותיה.

— יש לי רעיון, — אמר תורכי.

הכל נפנו אליו.

— עוד מעט, — הוסיף — יוצא המג"ד לסיור במשלטים. ראובני יכול לתפוס אותו בשער ולנסות לדבר אתו. שיסע לפחות במצפון שקט.

— מה זה באן, סינימה? — רעם שמע'לה — אצלנו בצבא הבריטי היו מראים לך.

— מה איכפת לך? — תמך חיימ'קה בתורכי — אחס תסתלקו. ובכלל, מה המג"ד, אלהים?

ב.

ראובני פסע על פני הכביש, הלך ושוב. עוד כך וכך דקות יצא המפקד, אבל צלול פתאום, שקוף כמו המרחבים העזובים. לא עוד טרוף, לא עוד בתוך תוכו זו הערגה האפלה, כמו תניס בקיץ, מאחורי הכית. הוא אינו זקן, יש עוד לפניו שנים טובות. ואם היו ימים תפלים, ואם תעה, זכור לו לילה רחוק אחד, בגבול המושבה. היתה שם דרך של עפר תחוח בין עצי שיטה וברושים. היו כרמים זרים ככנען ופרדסים המשיבים ריחות של פלא. הרים שחורים שנתקדרו מפני הכוכבים. כלבים של ארץ חדשה. היה לו לילה כזה — — — הוא יאמר למג"ד:

אינני מפהד. אם עוברים אעבור. ואם לאו אחכה. יהיה לך חייל נוסף. הדרך תיפרץ, ובקרוב. המפקד יסכים. אם בפתע נולד בו רצון לזהט — מן השמים יסייעוהו.
— פסט. המג"ד. — לחש חיימ'קה. — המג"ד וקצין המחידעין.

הנהג שישב בגיפ וידיו על ההגה. וראשו מונח עליהן כמי שאומר "יש זמן". הזרקף במקומו. ראובני אף הוא עמד וחיכתה. בשער הופיעו שנים. היו רחבי'צעד. האחד רזה, ארוך צוואר ומשופם. רעו רחב. כמו יצוק בטון. שער גזוז. עוד ראובני חוכך בדעתו וכבר ישבו בגיפ. נאשיות ציין חיימ'קה אחד מהם באצבעו. ראובני לא הבין. היה נבוכ מאד.

— אדון! — צעק לעבר הגיפ.

השנים הפנו ראשיהם. הוא התקרב.

— המג"ד, — המשיך, — מי זה המג"ד?

— אני, — פסק הגזוז, — מה יש?

תקע בראובני מבט של חומרה. פניו היו קשוחים. חריש עמוק עשתה בהם השמש. שפתיו דקות היו ובקועות. ובכל זאת דומה היה ראובני: אלמלא מג"ד הוא. עדיין נער הוא. חברו ספניו מארכים ועיניו יוצאות מתחת לגבותיהן שחורות ועגולות, אף הוא לא גרע מבטו מראובני. מיהר ושטח לפניו כל אותה פרשה, מעשה שהיה, החלטה שתחליט ובסחון שיש לו בו. בכג"ד. הלה לא זע. אין לדעת אם שמע, אם הבין. עד שלא אמר המשופם:

— אתה לא אביו של יגאל, יגאל ראובני?

פגישה מתמיהה. בלתי צפיה. מהיכן מכיר הוא איש זה?

— רפי, — חייך הלה, — אינך זוכר? זה השפם וראי.

דאי זה רפי. ראהו פתאום בחדרו שבקבוץ, כוסה ולועג. הושיט יד גבוכה.

— אתה מכיר את יגאל? — פנה רפי למג"ד.

— שאלה? — אמר. אף הוא השיר רובד של קשיחות והעלה חיוך. ושוב חזר לעדמותו:

פנים שהתפקיד נשקף מהם. — ארץ קטנה. אל תדאג ליגאל, הוא מאה אחיו. ונדבר גלויות: אין סיכוי להגיע אליו. לא עד שיחול שינוי יסודי במצב. כמובן, מיברק — — —

— לא. — העלה ראובני כל עקשנותו. — לא מיברק. או פנים אל פנים או בכלל לא.

רפי נתן ידו על ערפו. טוב. — אמר לבסוף — נדבר על כך אחרי כן. הי, אתה יס — קרא

לחיימ'קה — תודיע לשמע'לה שיסדר מיטה לאדם הזה.

— אתה שומע, — אמר חיימ'קה לראובני. לאחר שנעלמה המכונית. — הסיורים תאלו

כל יום אינם מוצאים חן בעיני. משהו מסריח באויר.

ג.

הסיורים המוקדמים הבחירו את המצב. שוב משימה שאפשר לבצעה כהוגן רק בכוח גדול יותר, מאומן יותר. שוב מחסור, שנמאס לדבר עליו. בגשק מסייע, כבד ובינוני. ככל יזנסו להתחשב בכל הגורמים, שוב תתגלה נקודת תורפה: ואדי שמכונות יריה לא הוצבו לעברו; מדרון אחורי שלא "יכוסה" בצפיפות מספקת.

— ובכן, — רטן רפי, — מה יוצא מכל זה?

— בהתאם להוראות. — אמר המג"ד. — יש לתכרוז על מצב הכן. ואנחנו — — —

— שקלנו את כל הנתונים, מיצינו את כל האפשרויות. יש לעשות את המכסימום בכוחות

העומדים לרשותנו. כך רצית להמשיך?

— יש לך דרך אחרת? ושמע, זו אינה פשיטה. או פעולת-הסחה. כאן שלב מסוים במהלך

המלחמה. שחרור עורק תחבורה, צמצום הקוים, הבטחת אזורים רחבים ממצור וניתוק. זה ג'לב! הגדוד הזה יכנס להיסטוריה!

— לא. אין דרך אחרת. אבל אמרת: גדוד — מה זה גדוד?

— גדוד הוא אצבע אחת מאותה זרוע-ברזל שתשמיד את האויב — איך ההגדרה?

— זה מצד אחד. הגדוד הנה קיים שלושה חדשים בלבד. האם גיסית להשוות את מצבת

האנשים של היום עם זו של היום הראשון? לא. "גדוד" זה גם קבוצת אנשים המאוגדים לשם

השגת מטרה משותפת. ביום מן הימים תקיים מסיבה גדודית. תבקש מהמזכיר רשימה מדויקת של כל החללים, ושל כל הפצועים, הפוזרים בדרכו של הגדוד. אתה לא תזכור אותם בעל־פה. — רפי, אתה מגזים. דרך הדיבור הזו אינה מתאימה למציאות שלנו.

— לא אמרתי כלום. — חייך רפי. — מה דעתך על לגימה?

— עכשיו אתה מדבר!

ישבו על מיטתו של רפי ולגמו וזדקה מתוך ספלים של תה. היתה שעת־ערב מאוחרת. המג"ד חיבב את רפי. רעים היו. העריך ברפי את הסייר, את איש המודיעין, את האדם היודע לצרף פרטים, ליצור תמונה. סלח לו על הערותיו הספקניות. „למעשה“, נתחייכו קרבים, „הוא הקצין הטוב ביותר שלי. שידבר“.

— דרך אגב. — אמר לפתע, — בענין היהודי הזה. אביו של יגאל. התחלת לספר עליו והפסקת. זו צרה צרורה. אתה סבור שיגאל יסכים שהוא יגדוד לו. באהבה וברגשנות ובבכי? — קשה לדעת. — אמר רפי. — יחסים מוזרים התפתחו ביניהם. הם אופייניים אולי לכל האבות והבנים. אך במקרה זה יש להם. כמדומני, משמעות עמוקה יותר. על כל פנים הייתי מאוד רוצה שראובני ישאר כאן. אתנו.

— חסרים „ארטיסטים“ כאן?

— אפשר להכניסו לתפקיד כלשהו. במקום אחד מהם. ואני — הוסיף רפי — אהנה

באוד מזה.

נצית מזג וזדקה בספלים. הצית סיגריה ופתח. כשספ־חיוך מעגים עיניו.

— ובכן, רציתי לספר לך על פגישתי הראשונה עם ראובני. הדבר היה ביום שבת אחד. אחר הצהריים. ישבתי בחדרי וקראתי. לפתע שמעתי נקישה בדלת. קמתי ופתחתי. בפתח עמד ראובני. אני מודה ומתודה — נבוכותי. זה שנה הייתי מדריך־חבר ליגאל ועד אותו יום לא החלפתי מלה עם אביו. יגאל אף הוא היה נמנע מלדבר עליו. רק פה ושם קלטתי משהו. ביקור זה, בשבת ובקיבוץ שחנה בגבול המושבה, לא נראה לי. הוא היה לבוש חליפת־שבת. תבוס מגבעת לבד וגשען על מקל. נראה יגע ומופנה. העמדות פנים שאיני מכיר ושאלתי מה הוא מבקש. „אני אביו של יגאל“, אמר. „ואתה, אתה הוא רפי?“ „אני שמח מאוד להכירך“, שיקרתי. „היכנס בבקשה“. הוא סירב. ובכן, יש דברים בגו.

אנשי המושבה שנאו אותנו. העלילו עלינו. ויגאל דאי סיפר על קיומי, חשבתי. התוכה על תורת וניסה לשכנע את אביו. אך החלטתי להמנע מריב. אם כבר חסרית עצמו ובא, נשוחת. חזרתי והפצתי בו שיכנס. הבעתי דעתי כי הוא עיף וכי עליו להנפש.

לבסוף נכנס. ראיתי סוקר את החדר. הדרי, חלקו של צריף, היה מרוחט כרגיל: שתי מיטות, שולחן קטן, כוננית ספרים. לרגע דימיתי כי הערפלים מתרוממים מעיני. איננו חיות! אבל פתאים נהרס הכל. עינו נחה על תמונה, עירום של גוגאן. עכשיו נגמר הכל. שוב נזדעף: „מר — — — פנה אלי לפתע. — „מר — — —“. „רפי שמי“, חיכתי. הוא ידע את שמי, אך רצה להמנע מכל סימן של ידידות. „רציתי לומר לך כמה דברים בענין בני“. נגש ישר לענין. „כן“, הסכמתי לנושא. „אני תובע ממך שמהיום ולהבא תימנע מכל פגישה עם יגאל“. לא פחות ולא יותר. „מדוע?“ „הפרחתי שאלת־תם. מפני שאני אביו, ואני מתנגד לחברות זו“. זה נימוק. אבל לא השתכנעתי. „ומה דעתו של יגאל על כך?“ ניסיתי להכניס גורם חדש. „יגאל הוא ילד ואיש אינו שואל לדעתו“. שמע, זה הרתיח אותי! הילד הזה היה עובד ושוחק. היה מסייע לאביו, הפרוליטר העלוב, שאלהיו יורק לו בפרצופו. זה האיש המשחק מישחק של בעל־בית — בלי בית. היה מבוגר עד כדי להבין כי עליו מיטלת חובה זו. וזה בא ומבטל בהבל־פיו. „אם מותר לו לעבוד“, אמרתי. „מותר לו גם להשוב“. „הלואי ולא הייתי זקוק לכך“, אמר. „אלוהים עדי, שרציתי שילמד, שיהיה לאיש. אבל דבר אחד יכול אני לעשות: למנוע אותו מלהתחבר לארצי־פרחי“.

„מה רע יכול אנו לגרום ליגאל?“ „שאלה. מה רע? מה טוב יכול אתה לתת לו? יש להעריך מאד את מאמציו להקנות תורה לבני, ומסוג שאני, לשמחת, איני נזקק לה. אבל, שיהיה ברור לך: גם אני, אף שאינני מחלל שבת בפרהסיא, יכול ללמד את בני משהו. אין אני רוצה

בבולשביקים. אין אני רוצה במין פריצות כגון זו התלויה כאן על הקיר. אינני רוצה שבני יולול באלוהים. וזו זכותי. אני רוצה שבני ישאר יהודי". סוף סוף הגענו עד לפיל. מכאן אין להוויז. אמרתי לו כי אין אני כופה על יגאל את חברתי. אך כל עוד הוא רוצה בכך, לא אמנע אותה ממנו. אין אני נבהל ממנו. אמרתי בכך עזב את הדרך. ידידותי עם יגאל נמשכה עוד שנה בקירוב. אחר כך עזב את הבית והצטרף לגרעין. הקיבוץ שלי אף הוא עלה להתישבות. היום פגשתי שוב את ראובני. משהו זע בו באיש הזה.

המג"ד קם. בכף פשוטה העלים את פיהוקה. "או קיי", אמר, "נשאיר אותו". שניהם צחקו.

ד.

ראובני היה לאיש צבא. בין הנערים נשרו שנותיו. היתה חדוה במעשיו. עיקר עבודתו במחסן הנשק. היה יושב על ארגז תחמושת. פורש שק ריק על ברכיו ומנקה "כלים" להוראותיו של נשק. מלא חרדת-קודש היה נוטל לידו חלקיכלי, מנקו, משמנו, וחוזר ומנקו. אחריות גדולה בעבודה זו. כלי שלא נוקה כראוי עלול להביא לידי אסון. לא יצאו אלא ימים מועטים וכבר היה מפרק "סטאן" על כל חלקיה. רץ לא מנגנון ההדק! וראובני ציית להוראות הנשק. למד שמות מופלאים של כלי-נשק. סיג תחמושת. חמרי-נפץ. היה רואה בדמיונו כיצד "מרככים" ת"שלושה אינטש"; כיצד "מסייעת" ה"באזה" מן האגף. מלא התפעלות היה מקשיב לסיפור, החוזר ונשנה בהזדמנויות שיגור. על שמעלה שחיפה ב"מגלד" מן המותן על נסיגת מחלקה שלימה. "החברה הצעירים האלו" הגיע ראשו. "נישקשה" שלושה-עשר וחצי קילו, מה? זה כלום", השיב הנשק, "עוד השמע עליהם". ודאי ישמע.

אך ראובני לא הסתפק בפעיליה אחת בלבד. בכל מקום היה מוכן להטות שכמו, לתת מנסיון חייו. ליד המשטרה ראה חופרים עמדה אנטי-אווירית. עמד והסתכל בהט. חיוך של משגיה טוב מימי ה"בחר" היה נסוך על פניו.

— חברה, — אמר, — כך אין עובדים. בטוריה צריך לדעת לטפל. תן אותה לרגע. פשק רגליו רקק שתי ריקיות על כפות ידיה שפשפן זו בזו. ורק עתה אחז בטוריה אחיזת אומן והיה מוליכה ומביאה. תוקעה לאדמה וחולצה טעונת עפר. לאחר שהוציא שכבת עפר אחת, שב ונזדקף. "אין דבר, חברה. עוד הספיקו ללמוד. כשתגיעו לגילי, פועל זקן" — — — פועל? כן, פועל. והניתוחים? אין הוא מש כלום. לעמוד כך בקיבוץ ולהדגים להם. יגאל ייהנה. נפנה והלך מהם.

נתחבב וחיבב. גאו ונשתפכו מתיכו מעינות של מרץ לא שיערו. והכל בשביל הענין האחד, והיחיד. עוד מעט תיפרץ הדרך. אל יגאל. וכבר היו מלחשים על כך. וכאן יתחילו. פה חייב הכל להיות בסדר.

ארבעה ימים לבואו הוטל מצב הכן.

ראובני פרץ לחדרו בשמחה: "נה, חברה, מתחילים". הנערים היו שרוצים על שמיכות הצמר ולא נעו. היימ'קה לבדו התרומם קמעה ונשען על מרפקו. "מאיפה אתה יודע?"

— הוכרז מצב הכן. — אמר ראובני.

— אנחנו נדפוק אותם הפעם! — התלהב היימ'קה.

— מה אתה שמה שם ילד? — רטן שמע'לה — אתה יודע גם כן מה זה מלחמה

אתה יודע?

— הו, הו — השיב היימ'קה עוד לפני שבאתי הנה, כמה שיירות שליויות.

— מאיפה? מהים לכבר המושבות?

ראובני תמה. כל אותם הימים שקדמו להכרזה גאו הסיפורים על כל שפה. ואילו עכשיו.

דוקא שמע'לה. זה שמספרים עליי כליכך הרבה, חייל ותיק ומנוסה.

— ואתה, עוזי, — נסה להציל את המצב, — למה אתה שותק?

— מה יש לדבר? — השיב לכוהל הסמוך למיתנו — שואלים אותנו. הנה שמע'לה?

שמע'לה התרומם במיטתו מבטו היה בראובני. נראה היה דובי בחדר האפלולי המגובב

כלי-נשק ושמיכות ספוגות זיעה.

— אל תחשוב, ראובני, — אמר, — שאני פהרן. שאינני יודע מה זה מלחמה. אבל אני שואל: כמה אפשר? תמיד, תמיד אותם החמורים. בצבא הבריטי, שמע'לה. בגיוס הראשון, שמע'לה. וגם כאן — מפעולה לפעולה, מחור לחור, „חברה, מחר יוצאים לפטרול קטן“, „חברה, מחר פעולת פיצוץ קטנה“, זה נמאס. מה חיימ'קה יודע? הוא ילד. תשאל את עוזי. איפה לא היינו! אני לא רוצה לדבר, אבל פה, חשבנו שתבוא תגבורת. אז יקחו כעת את החברה שמסריחים כבר מי יודע כמה זמן בקו, יורידו אותם לשלושה ימים. ואחר כך יללה, „אין אנשים“ — אומרים. אם אין אנשים, אין מלחמה. ובכלל אתה חושב שאינני מוכן ללכת, אפילו עכשיו? הלכתי לפני שהתחילו לשחק בצבא. אבל הגבעה הלבנה. זה לא משחק ילדים. אני יכול לספר לך מה זה. היא הייתה בידינו. התחפרנו והיכינו. בבוקר התחילו להרביץ עלינו. המספא שכב מבלבל ליד מכשיר האלחוט. המסמס נהרג אחרי זמן קצר. אז מי נעשה לגנרל? שמע'לה. אחריכך באה פקודת נסיגה. בושה, אני אומר לך, אתה חושב שעזרתני למישהו? שקר. רצתי כמטורף. ולמה התעצבנתי עכשיו, אתה חושב? הפעם נסדר אותם. זה יהיה אחרת. אבל מלחמה זה לא סרט של שלושים מערכות. מה, עוזי?

— אלו מלים! — אישך עוזי את דבריו.

— ואני אומר לך, שמע'לה, — פרץ חיימ'קה בכעס. — כל הדיבורים האלו מעידים פשוט על פחד. לך כמפקד אסור לדבר כך. וביחוד לא כשעה שהאויב עומד בשער. אתה אינך תופס את חומרת המצב. אתה מוריד את המורל.

— שתוק שם, ילד. הדל לצטט את העתונים שמישהו שלא שמע שריקת כדור מלכלך בתלאיביב. אשר לאומץ ומורל. אני יכול להתחרות בך. למי יותר לדבר כך, אם לא לי? גם אני הייתי יכול לכתוב מאמרים יפים לו הלכתי לבית־ספר. אבל אני חייל. ויש לי סיפור שני, גבור שלי. פעם יצאנו לפעולת־יום קטנה. הפעולה הראשונה שלי. היו לנו פצועים. היינו צריכים לסגת במהירות. אחד מהם סחבתי אני. אני בריא. מה? אבל סחבתי עם הנשק ועם הציוד של שנינו הייתי עייף מאוד. חשבתי בלבי: אניה אותו לרגע ואראה אם הוא חי. מיששתי לו את הדופק. בכלל, זה היה המת הראשון שראיתי. העיקר, הוא היה מת. חשבתי שאשאיר אותו ואחריכך יבואו חובשים או מישהו. אבל מה קרה? תשמע חיימ'קה, כדאי לך. פתאום ראיתי שיש לו שעון. והוא היה חבר שלי, עד לפני שעת. ולי אף פעם לא היה שעון. עוד בבר־מצוה שלי הכטיחו לקנות ולא קנו. אז חשבתי: בין כך יכתוב את זה מישהו. הורדתי את השעון ורצתי. מה אתה אומר לסיפור כזה? אני יכול לגמס אותך. אחרי איזה חמישים מטר חזרתי וחוצאתי אותו. אבל רק שתבין.

— שמע, — תמה עוזי, — אף פעם לא סיפרת את הסיפור הזה.

חיימ'קה דמם, וכן גם ראובני.

ה.

כמה שעות לבוא השמש נערכו המחלקות. אחד אחד יצאו הבחורים. שונים מיום אתמול. זה קובע הפלדה המעלים בלורית פרועה. זו רצועת הכד המטבעת חותם של קשיחות על פני הכל ומנגבת כל חיך. הרימונים המאיימים בצד החגורה. ארגוני הפעולה הכלאים. הם צמדו איש לאחיו. היו שלשות, כיתות, מחלקות. היו צוותים של מכונות. של מרגמות. הם חיכו גאים ואדישים. ראובני ראה אותם מן הצד. בשולי הדרך. הוא צורף לכיתה המילואים: חיילים בלתי קרביים. ראה בהם את הפריצה לדרך, פריצה של כוח. הוא שתק. שמע'לה אמר לו: דוד, אל תידחק. אצלנו בצבא הבריטי היו אומרים: „נאראר וולונטיר, נאראר ראפיונר“, היינו: לעולם אל תתגדב, לעולם אל תסרב. אחרת ילעגו לך.

עם דמדומים עלו למכונות. הערב כבר זחל על פני המישורים הרחבים. הנוף היה חמים וריחני. הן נעלמו על פני הכביש אשר הונח בזהק וסרגל. מעשה ידי אדם. ואז ירד החושך. אישם פרץ ממנו אור לבן ונעלם. מכונות במרחקים סמויים. קלע: רחמי התעופף כמטאור אל השמים. מיקלע בודד הפריח צרור כדורים. מישהו אמר: „לילה יפה“, אחר: „מתחיל להיות קריר“, קמו ונכנסו אל הבנין. פרשו שמיכות ונמנמו בבגדיהם.

רק עם שחר החלו לבוא הפצועים הראשונים. כל אותו היום, משעה שפתחו תותחים

באש, עמד ראובני והסתכל באופק האדום. הקשיב לרעמים. הוא חיכה לאות, לבשורה. ועם שחר החלו להגיע הפצועים. הם הובאו באמבולנסים, בגיפים, במכוניות משא. כל כמה דקות היתה מגיעה מכונית. נהג אפור-פנים היה קופץ מתוכה: „הי, אתה שם, תן יד, וגם אתה, על יד הקיר — הרובה לא יברח!“

היה ראובני מסייע. היו מרימים את האלונקה ונושאים אותה אל בית-החולים-שלישדה שהותקן באגפו של הבנין. חובש אדום-עינים היה מקבל אותם. „תגיד“ — שאל הנהג, — „איך הרופא?“ „אוף, אל תשאל. אם לא ישתגע היום, סימן שהוא כריא לגמרי.“

ראובני סתם כל פירצה. סייע לכל דורש. לא ידע מה מתרחש. איש לא ידע. רק שמועות פרועות, סותרות, היו נלחשות מפה לאוזן. רק ראה פנים מגודלי קוצי-שער ומעופרים. ידים שדם יבש בכפותיהן. הוא פשט את מעילו. טיפות זיעה גדולות דבקו בכוהנתו. שוב החל מתופף בו אותו משפט רחוק: „יגאל, לראות את יגאל. איפה יגאל.“ קולות היו מתפרעים סביבו. הצליתו לעזאזל, או לא?

— הי, אתה — — — כן, הוא הולך. יביא מים. יאסוף שמיכות. ידאג לתה. כן, כן. גם כריכים. מה? גם בשבילך? טוב, טוב — — —

לאחר כמה שעות נמחה הכל. לא הגיעו פצועים. לא נשמעו קולות יריה. בגד שהיה מוטל על הכביש, מחסנית של מקלע, נעל יחידה. כל אלו הוכנסו פנימה. בחצר היו הנהגים לוגמים תה ומדיינים על תוצאות הקרב.

— עלו על „ויקרט“, — אמר אחד, — זה הית פשוט שחיטה.

— מה אתה מבלבל? — פרץ חברו, — הגבעה הלבנה בידינו — אני אומר לך. אין לדעת דבר.

לסוף הופיע רפי. עיניו הגדולות מרושתות נימים של דם. בגדיו מאובקים וקמוטים.

— נו, רפי? — חנין קולו.

הלה תלה בו מבט ארוך מאד, מבט עיור.

— היה קשה, קרב קשה ואכזרי, — אמר, — והאבדות כבדות. אבל הדרך פתוחה.

— פתוחה? — ראובני החזיק בו בשתי ידיה, — פתוחה אל יגאל? זו אמת?

— כן, היא פתוחה.

לפתע ראה ראובני בעיניו של רפי את הדם. נזכר באחרים.

— שמעילה בסדר, כרגיל, עוזי אף הוא. תורכי אבד איך-שהוא. עוד לא ידוע מה לי.

חיימ'קה? זה החדש? הוא איבד רגל, או משהו כזה. אינני בטוח. זהו.

פ ר ק ש ל י ש י

מהירותה של המכונית הואטה. היא נצבתה לכביש התלול. בעקשנות, מהוך חרחרה וחלה הלאה, הלאה. על מדרונות ההרים נעצרו בני אורן מהישמט לכביש. בסמוך נזדקרה גבעה פגומת צורה. שברי בתים שנבעטו, נאחזו בצלעותיה, משל היו אזור שחור. רק קיר אחד הגביה שתי קומות של חלונות מעל לרכס. עמד כתפאורה שגשכחה, בן-חד לצליל רחוק. רפי הפנה ראשו. „עוד מעט מגיע“, — אמר.

„מה?“ נתעורר ראובני. כל אותן שעות שהיתה המכונית מגמאת מרחבים של ערבה צחיחה, של דרכים רפודות אבק אפור, של סלעים הבוהקים בעריתם, היה מסית עם עצמו בתוך חוכו. רפי ידיו היו צמודות להגה ומבטו לכביש. גם פעם אחת לא פנה אל ראובני. לא זיפהו במלה של חסד. וראובני היה מבקש על כך, בכל מאודו. רצה לחלק עם רפי, חברו של יגאל, אותו עומס רגשות שאין לשאתו. רצה לומר לו: רפי, מה אני נמשך אל יגאל? מה השקט ששקעת בו? אין אתה בו לי. אין סיבה לכך. אמנם לא הסכמתי לדרכך, ואין אני מסכים לה גם היום. כלום אין רשות בידי להדריך את בני? ודאי כן, בני הוא. ולא רק זה. קשה לי להסביר. דבר אחד ברור לי — לא רק היותי מולידו מקנה לי זכות זו. אני נמשך אליכם. מדוע אני נמשך כך? שמה גם יגאל יושב כך וישתוק, ויזעף.

— מה אמרת?

— עוד מעט נגיע, — חזר רפי.

דקות ספורות. עיקול אחרון של דרך. תמונות היו באות אל מול פניו ללא קשר למקום תלמן. הריהו יושב עם ערב במרפסת הצרה. ריח טיח יבש עולה מבגדי הבנאי הלבנים אשר לו. הוא רכון על צלחת מרק מהביל. מישוהו קטן ועגלגל מושך במכנסיו. „אבא, הופ! אבא, הופ!“ דבורקה כועסת ומאיימת: „יתן לאבא לאכול, הוא עיף“, הוא מתייך, מניח מידו את הכף, קם, מניפו ומושיבו על כתפו. מניפו... פעור פה יושב יגאל במיטתו ומקשיב לסיפור ארוך. הוא אינו גורע עין... „מה אתה רוצה“, אומר לו נער ארך גפיים, „אני לא ילד“.

— ראובני, — אמר רפי, — אנחנו מגיעים. אתה יורד כאן בקצה הבוסתן. הנה הנקודה. יתכן שאבוא לפנות ערב.

נשאר לבדו מול הדרך הכבושה העולה אל הנקודה. שלושה בתים וצריף של ריקועי פח. מסביב גרענת השממה, מעמיקה אל תוך הגיאיות ומטפסת על הרכסים. רק כאן על השלוחה מדרגות מיותמות. מטעים שהונחזו. אין אנשים. כל הר נושא בועף את סודו — לחיות לבד. עלה והיטתר. שאר הדברים אינם אלא הבל ורעות־רוח. לבד — רובין, לבד. אלו החיים הנפלאים. מי אמר לו כך? לבד. בקצה המושבה. זה שרגא המשוגע. שמא הוא החכם היחיד. „תניח לדבורקה, גם אני אוהב אותה. היא יפה אבל מנוולת. תן לה להנשא לבנו של שלומקס. יקחנה לפאריס. ערביה תשטוף לה את הרצפות. תתחרט, רובין. עליך להשאר בקבוצה. תהיה אומלל מחוץ...“ שנים לא ראה את שרגא. ודאי יושב הוא עדיין בצריף הזעיר בפרדסו של שלומקס. בחדר ומאושר.

מה אתה סה. ראובני? לך יש בן. הנה מאתים צעד. הבתים קרבו אליו. אנשים עמדו על גג־עמדה והסתכלו בו. ראוהו הולך ומזיע מתחת לשמש הלוחטת וחיכו. אדם נוסף על הגג. עתה גלויה מאוד היא החצר. שני אנשים קרבים אל הגדר. אף הם עומדים ומחכים.

לסוף שמע אחד צועק: „הי, אתה, מאיפה אתה?“

— משם, — מצביע ראובני לעבר המישורים התכולים הנפרשים במערב.

— מהצד השני? — ממשיך הלה.

— כן, — צועק ראובני.

השנים שליד הגדר קרבו לשער. אף אלו שעמדו על גג־העמדה נחפזו לרדת.

מה טעם נזעקו כולם? אפשר ויגאל הוא המקביל פניו.

— אתה בא מהשפלה? — נחפז אחד לשאול.

— והדרך פתוחה? — המשיך אחר.

— ואיך, נשק מגיע, מגיע?

השאלות ניתכו בלי הרף. שוב ושוב חוזרים על אותם הדברים. בלהיטות בולעים הם אותן התשובות. אין איש שואל לשמה. אין איש רוצה לדעת למה בא.

— וסיגריות, סיגריות יש? כמה זמן לא עישנו סיגריה?

וכאן, במין מדבר כזה, חיים אנשים, אלו ילדים. כמו יגאל. אכולי שמש. נפחדים בבדידותם.

הקיפוחו. דומה, הוא הראשון שבא לכאן מן החוץ.

— לא—צחקו—היו באים מהסביבה, קצת מהפלמ"ח, מהחי"ש, אבל מהעבר השני — —

אז מה, זה נכון מה שמספרים: צבא, טנקים, וחכל?

שוב פתח אחד במחזור שאלות. רק את יגאל אינו רואה. כיצד יפתח? פחד היה כוסס בן אימה סתומה.

משהגיע, משהיה ממש בתוך ביתו של יגאל, בא עליו הפחד.

— ואיך היה כאן? ניסה בדרך עקיפין.

— אל תשאל. בכלל אנחנו כאן במצב קשה. נקודה קיצונית. מבודדת כמעט מן הסביבה —

ומיד גוללו פרשה ארוכה של מצור, של מחסור במזון, בדלק, בנשק, באנשים — — —

וכל זה כאין לעומת יום ההרעשה. בני־מזל אנחנו. שעות דפקו עלינו. רק חבר אחד.

במקרה, יצא מהמקלט ומיד נפגע. נהרג הפגזה כזו.

— מה עם יגאל? — רעד קולו של ראובני — יגאל ראובני?
איש לא השיב לו תשובה.

ב.

מן החצר באו קולות. פטישים היו הולמים בגג הרפת שרוסקה. מריצות־חצץ היו מתגלגלות על פני השביל. בחדר הסמוך הופעלה מכונת תפירה. ראובני ישב על מיטתו של יגאל, כך, הפטישים מתנגנים על פני הפת. יגאל רוכב על עייר, רגליו נוגעות בקרקע. הוא צוחק. היה לאיש. וכאן רוחשים היים. יגאל, מה רציתי לומר לך? הוא עומד, חובק מתניהן של שתי נערות חייכניות. גבר בגברים.

נשארת ראובני בשולי הדרך. כך עושים האסקימוסים לזקניהם. עד כבות המדורה. זה רק אלבום תמונות. החיוכים קפאו על הנזיר. מחברות שחורות על שולחנה. חיוכים ומחברות. זהו יגאל. יושב אתה שעות בחדר זה. איש אינו קרב. אמרו לך: זה תדרה. ולא יותר. מותר לך לפרדף במחברות? את מי תמצא בהן. בשורות הצפופות. המחוקות. כמה פנים לו לבנך? באת אליו. היו לך שבעים של שמחה גדולה מנשוא. לו קם בך האומץ לפני כן. שמא שונים היו פני הדברים? מה היה? מה רצית? היה ישר. ראובני. אמור הכל. אהבת את בנך. שנאתו מאד. קנאה גדולה היתה אוכלת את חיין.

— היה לבן־אדם. אמרת לו. אכנים אותך לבנק. תלמד בסמינר. היה לאיש. מה רצית.

ראובני? שיהיה כמוך. פחדת שמא יפרוץ. שמא ימצא את נתיבו — — —
יגאל לעג לך. במקרה יצא מן המקלט. אותך הבעיר הפחד הסמוי. ואת יגאל. מה חשב יגאל? וכי חייב הוא למסור לך על מעשיו? „הוא ברח ממך. רצית לראותו? שמא לא זה בלבד. היה ישר: „עוד תספיק לבכוח“, אמר שמע'לה. אינך בוכה. זו ריקנות שאין לפרוק אותה. חדר ככל החדרים. ואם יראו לך חל של עפר, אין מבישות בכך. פסעת כאן בשביל. דקות נשרו כשנות חיים. לפתע דמדמה בך תחושה אילמת: מישוהו בעט בך, גנב ממך את חלומך. היות גלוי: לא רק אל יגאל באת. הלכת כאן בשביל. לא הבדירות היא שקסמה לך. כשהיית לבדך מול רכס זה. ניתן לך לחשוב. ניתן לך לראות — את כל חיין. עלוב בעלובים אתה. חלש בחלשים. זקן אתה ואין לך דבר. שוב לא תכחישו. זה חלומך פה על ההר. על כן עזבת את ביתך. אתה הוא ברקוביץ. אתה הוא גולד. אינך יכול להמתיק את מרורך בסוכר של אוהבה. לא בנך הוא יגאל. אתה הוא. על כן קנאת בו. על כן רדפתו. יש רק שעה אחת של חסד. אתה הנחת לה לפרות. יגאל הוא שלכדה. שוב לא תשוב למען עוללות חיין — — — כאן פטישים מכים ומריצות מתגלגלות. יגאל עובד לבד. לך התמודד בכוחך — — — עזב אותך? לא. לא לכך התכוונת. בן היה לך. בחור כאותם שמצאת יושבים בשמש בחצר המשטרה. אתה והם הייתם רעים. אלא ששמע'לה חזר. הוא חוזר תמיד. „אתה חושב שעזרתי למישהו? שקר“. זה שמע'לה. החייל בגדוד. רק תורכי שחיין: „איך שלא יהיה. לאכול משהו צריך?“ רק תורכי שאמר: „ואולי באמת טוב פה?“ הוא נעדר. הכל משכו בכתיפיהם. אמרו שיימצא. לו אין אב. רק אם שסיפורים נותרו לה. למי תספרם? — — — לא לה הנך דואג. לא לעצמך. כאן נעורים העולים על גדוהיהם. על מה נעזבת אתה? לשון גדולה שלוחה לך: חנה. שוטה זקן... המחברת האחרונה ריקה חציה. לילה לילה, ליד העששית. היה סוקר יומי: כדאי? כדאי.

בעורקו הלם הדם. ומשלך. מה היה בו משלך? המשיך אותך? כיצד? ברחת. ראובני. ברחת. זה לא היה פשוט. יגאל, בן עשרים ואחת הנך. בן עשרים ואחת. מה היית אני? אכר מטומטם מישש שרירי לאור פנס הנפט בככר המושבה. גופי העלה פצעי מוגלה. עייפתי. שכחתי למה באתי. ובא המבחן הגדול ונכשלתי. זהו. יגאל. פשוט מאוד. ואין לך זכות ללעוג לי. לא גוסית! הלכת בדרך ולא גוסית. כך טוב לסיים — — — כך קל.

ראובני נחרד. לפתע נתחזר לו: יגאל מת. פשוטו כמשמעו. כל אלו הדברים שבחדר אינם יגאל. הוא מתווכח עם צללים. פורק דברים ואין למי. הוא שכול וערירי. ערער בערבה. כבר הערב יורד והוא כאן לבד. איש לא יבוא בדלת. הוא בא אל יגאל וזה איננו. יצא מן המקלט.

קרע קריעה בבגדו וחלץ את גוליו.

ג.

בשעת ערב מאוחרת בא רפי ל"צורים". לאחר שהחליף ברכות ותקיעות כף עם השומרים. ליווהו אלו לחדרו של יגאל. אמרו שראובני לא יצא את החדר כאז הבוקר, שאינו משמיע הגה. וכי לפני שעה קלה ראוהו מעלה אור. "כל הענין הזה מחריד", דוקא יגאל. כיצד הגיע האב? אילו היו מכינים אותו לכך, אבל תאר לעצמך: אנחנו עומדים ומפטפטים כאילו כלום לא קרה, ולפתע — — — "כן", אמר רפי, "זה באמת מחריד".

כל אותו היום היתה מעיקה עליו הרגשת אשמה. כבר משהניח את ראובני ליד הבוסתן שמח ומאושר נקפו לבו. אפשר היה עליו להודיע על האסון עוד באותו בוקר לאחר הקרב. כשנשאל: "אתה מכיר את יגאל ראובני?" ידע שמיד יבוא בעקבותיו "גם הוא הלך". ככה זה, אלא שבא ומצא את ראובני שמח על הדרך שנפרצה ולא קם בו אומץ. וכך גם הבוקר. והניחו שילך.

ולא על זה בלבד היה רפי מיצר. משראה את ראובני לראשונה בבית-ענב גאה לבו. סוף סוף נפל האיש ליריך, אינך יודע מה הניעו לכך. ודאי אין כאן אלא התעוררות רגשנית של איש שכל ימיו לא ראה אלא את עצמו בלבד. עכשיו שהזקנה אורבת לו, החל לחוש בחסרונו של בנו. סבר שיוכל להבטיח לעצמו, בהעלם אהה, את שני העולמות. אמרת בלבך: טוב, אשפשף אותו מעט. יושב במחנה, יעבוד, יראה כיצד חיים אותם פורקי-עול שפכת ביזה אותם. ואחרי-כך יבוא אל יגאל. ימצא את בנו גבוה ממנו משכמו ומעלה. גאה, ועז, וצעיר. אינו נזקק לאביו. אדרבה, בוא אביו יחזקנו בדרכו. עוד אז, באותם הימים שהיית יוצא ונכנס בבית-שלמה, היו אוהבי פסיכולוגיה וסתם רכילות אומרים: "נה, יגאל, זה מקרה מיוחד, אינך יכול לקבוע שיש כאן שאלה של הכרה בלבד. עליו פועל כוח אלמנטרי, אישי יותר. אינך יכול להשוות את יגאל לנער שזה עתה עזב את בית-הספר והוריו מפצירים בו יומם ולילה שישוב העירה. יגאל ניתק עצמו מן הבית. עזב את הוריו לאנחות. לפניו אין שתי דרכים. עליו לשכנע את הכל ואת עצמו, שדרך זו שבחר בה, היא הדרך".

טועים האומרים שיגאל מופעל ממניעים אישיים בלבד. שאין הוא אלא נאחו במעטה אידיאי. למה לא בחר לעצמו דרך אחרת? "לך", יאמר לראובני.

אלא שלא נשמרו כללי המשחק. ראובני נתערה בין הנערים. חי אתם. וזה היה מזור ומענין. ויגאל, קם באותה שעה עצמה והסתלק מן העולם. ועכשיו — אינך יודע כיצד לעמוד לפני ראובני. בחיך מחציך, בראש מורכך, או איך? הקיט בדלת ולא נענה. אור היה בוקע מן החדר. פתחה למחצה והציץ לפנים. ראה את ראובני שהוא יושב על כסא הפוך ומעיין במחברת עבה. בגופו היה חוצץ את האור ומתוך כך טושטש מראה פניו ורק פרופילי נסתמן חזר ואטום. מאחר שרפי לא ידע אם לברכו לשלום או לומר דבר-מה אחר, פסע אל המיטה וישב.

ראובני הגביה מעט את עיניו שהיו עתה שחורות מאד ומביטות אל נקודה סמויה. גופו היה נע לפנים ולאחור בתנועות קצרות וקצובות. לאחר שעה קלה הזר והרכין פניו אל המחברת ולא אמר דבר.

הוא מעיין ביומנו של יגאל. הרהר רפי בלבו. אין ספק שיגאל כתב יומן. לא אתפלא אם יתברר שאף שירים כתב בסתר. הזקנים שלנו מתפעלים מכל שריר שהתפתח די צרכו. אכן בריא וחסון היה יגאל. ואין פלא. הרבה לאכול ירקות. לשחות בבריכות פרדסיה. ואף לעבוד עבודת-גוף מפרכת. אבל הוא כתב יומן. ואין להתכחש בכך. טבעי שאדם יכתוב יומן. הכל זקוקים לכך בומן מן הזמנים. אומרים כי גם זה אינו ביטוי כן להתרחשות שבלב. כי אף זה עובר בקורת קשה. אך ביומן מעלה אדם לפחות אותם הדברים שהיה משמיע בקול, אלא שאין למי, ואין שעה כשרה לכך, או שהומצת. יגאל ודאי נזקק לאמצעי זה. אין הוא כחבריו. אין הוא חושב כמותם. אין הוא פועל כמותם. ולא התנאים ההיצוניים בלבד הם שעיצבו את דמותו. אין ספק שהוא, מטבע ברייתו, מגלה אישיות מקורית וחזקה. כיצד פרק מעליו את המהות הגלוית למחצה שבבית. וזו העקשנות הבונה. כוח העבודה הגופנית. ויחד עם זה נפש רגישה להפליא. בשעה שהנך משוחח עמו, תמה אתה על התפתחותו הרוחנית. על רגישותו למלה. לצליל.

שילוב זה של שני הניגודים הוא תופעה מענינת ביותר — — —

רק עתה, משהכליל את יגאל במלה "תופעה", עמד על המגוון שבהרהוריו. יושב הוא

מל ראובני ומתעסק בניתוחי דברים מתוך קור, מתוך ידיעות לעצם האסון. כיצד אפשר להסביר מהלך מחשבות שכזה?... ושוב ניער מעליו שורה ארוכה של הכללות שאין תחושת הדם בהן. הצית סלגריה, השעין גבו לקיר העץ הדק וחיכה לראובני שיפתח ויגול מקצת מכובד יגונו.

שוב נשא ראובני את ראשו. דומה היה כי הוא מערער, לאחר יאוש, על משהו.

— היתה לו חברה, אמר.

אכן, היתה חברה. משהו בלתי חשוב לחלוטין. בכלל היה יגאל מוזר ומסוגר בכל הנוגע לבנות. היה נזהר מלעבור אף במשהו את גבול החברות גרידא.

אלא שהיו מתבדחים על איוו נערה שחזרה אחריה בעקשנות, בלי בושה. תל-אביבית או ירושלמית. פעם אחת לחש לו מישהו על אגו: „זהי נורית. זו החייכנית, בחולצה האדומה. מה אתה יודע, היא מסובבת את יגאל, אל תשאל, שמח“. אלא שלא ייחס חשיבות לדבר. יגאל עצמו לא הזכיר את שמה. לשם מה מעלה ראובני את הענין?

— קראתי ביומנו של יגאל — המשיך ראובני, מבלי שחיכה לתשובה. — לא רציתי לקרוא. רציתי לראות את יגאל.

רפי עדיין לא הבין מה רוצה ראובני לומר. ודאי שחשש מפני היומן. יגאל כבר הולך ונהפך לסמל, למשהו קדוש. היומן חי יותר מדי.

— למה עזב אותה? — המשיך ראובני באותה נעימה עיקשת ותדריגנית. למה? אמור, רפי. למה לא הלך אחריה לתל-אביב? היא התחננה לפניו. והוא למה נשאר?

רפי חייך בקרבו. יגאל זה נשאר נאמן לעצמו. „כמו שאתה רואה אותו את יגאל, הבחורות משתגעות אחריה. והוא כלום, קרח“. וראובני זה על מה הוא רוגז כל-כך. אם לא על שאבד לו משהו, זו האנוכיות שאיננו יכול להתפשט ממנה אף ברגעי הצער הגדול ביותר.

אל לך להתפלל על יגאל שעזבה. ונוסף על כך, אין לדעת כיצד היו מתגלגלים הדברים אלמלא נשאר פה. ובכלל זה ענין ישן.

— הרבה לא ידוע לי — לא התאפק רפי — מדברייך אני למד שנערה זו חזרה לתל-אביב.

ניכר היה בפניו של ראובני שאינו יודע מה רפי סח.

— ענין ישן. — אמר לבסוף. רפי ראה באורה הצהוב של העששית את הויקנה שהיא מתפשטת על פניו הקמוטות ועל ידיו הרועדות. — ענין ישן. סוף סוף תפסתי שיגאל איננו. שמעתי את קולות העובדים ועוד לא נשתחררתי מכל מה שמילא אותי בשבועות האחרונים. בבוקר זה אמרתי: אמישך את יגאל. למה לא? כשם שהמשיך אותי, אמישך אותו. חשבתי שאני יכול. ואז, לא רציתי, אבל קראתי ביומן. פשוט יומן. ענין ישן... זה הכל. פה מצאתי הכל... ..ענין ישן. הא לך, קרא. ואני שוטה זקן, להמשיכו רציתי. מי אני? מי? צחוק עשה עמי האלוהים: ראובני, פרוק מעצמך את החלאה שדבקה בך, עשרים וארבע שנים, שכבות שכבות. לך, פעל. הכל יסייעו בידיך. חלום חלומות. ופה, בפתח הבית, אפס. תחילה לא הבינתי. אבל היום נתגלה לי: פורקן לנפשי ביקשתי. זה אסור? למה עלתה לי כך? ביגאל, אמרתי, תבוא לי ישועה. הוא יבין. חיים קשים חי אביך. עמל מפרך. והנה שכת. ובכן, הוא לפחות נזכר.

הרי רבים חיים ויוסיפו לחיות עד יומם האחרון בשקר. ירמו את הבריות ואת עצמם.

אביך התעורר, והוא איש זקן, ובא אליך. רפי, אינך יודע עד כמה שנאתי את יגאל. עד כמה קנאתי בו. היום אני רואה אמת, ואדבר אמת. ענין ישן... פה בדפים אלו גבורתו של יגאל. הוא אהב. רפי, זה בני. זה הפעוט הרך. ואני אמרתי: לא ניסה. כן, גם אני אהבתי. יד האשה בכל. וכי לא יכולתי ללכת בשבעים דרכים שהיו פרושות לפני, אלמלא האשה? ואמרתי: יגאל, טרם ידעת אשה, ועל כן היית טהור כל-כך, ולא סטית אף לרגע מן הדרך. כך אמרתי. וכי טוב הוא ממני? גם לי היו פעם חלומות. למה עליתי ארצה? כן — תאמר: חנונים ולבלרים — החיים התפלים. היום עליתי פה בשביל וראיתי את ההרים הגדולים. נתבוננתי. זו לא היתה חולשה שלי. זו לא היתה בריחה. זו היתה אשה. ועל דרכך לא עמדה אשה שתמצה בכך בכל מאורך, שתסחוף אותך עמה. כך אמרתי ושמחתי. למען עצמי, רפי. ופה על השולחן, כתובה בעפרון עבה, צויה לי את נקמת. אינך שלם, אמרתי. אני רשאי להמשיך. אתה עמדת בחלון וצחקת: לא, אבא, דרך זו חסומה בפנים. ההחזה. אני אחר. אני התחלתי והמשכתי. בכיתי

והמשכתי. יומן יש לי. אבא. אני לא ברחתי. כך התגלגל צהוקו. לך, חזור למושבה. אין לך דרך אחרת. בן דור המדבר אתה. זוהי נקמתו הגדולה. עד כאן תבוא ולא תוסיף. לא תמות. תחזור למושבה. תראה את עצמך יומם ולילה. תשא את זכר הדרך שהלכת בה עד חציה, אבא. יש רק שעה אחת של חסד. אי לזה שהחמיצה — — —

כל אותה שעה לא אמר רפי דבר. היה נתון לדבריו של ראובני, דברים שדיבר ודברים שלא דיבר. הוא מגזים, הריהו על סף ההיסטיריה, הרהר. ואף על פי כן, מה יעשה אדם כזה שאין לו כלום, רפי? עיניו של רפי נמשכו אחר אצבעותיו של ראובני שהיו מתעסקות במחברת העבה. מגוללות אותה ותזזיות ומגוללות. מכאן נדדו אל החלון. תריס העץ היה מוגף. מן הרשת המתוחה על מסגרתו הציצו חורים גדולים.

הציורים מאת אהרן גלעד